

ЖИВОТЪ, ЖИТИЕ и ЖИЗНЬ в *Учителното евангелие* на Константин Преславски

Проект КП-06-Н50/2

Лора Тасева
ИБЦТ-БАН

Bratislava, 23.-24.05.2024, International Scientific Interdisciplinary Conference

Linguistic and Cultural Contexts of the Christian Tradition: Slovak-Slavic and Slovak-European Relations and Parallels

Подходи в изследванията

- ✓ *Текстологичен* – редакционни промени на Кирило-Методиевите преводи в източнобългарска среда (Jagić 1913; Добрев 1984: 58; Славова 1989; Карачорова 1984; Мострова 1995; Христова-Шомова 2004; Жикова 2017; Gallucci 2004).
- ✓ *Семантичен* – разлики в значенията на трите производни от корен *жи-* и техните трансформации в течение на столетията (Колесов 1986; Вендина 2007; Петрухина 2015; Килина 2017).
- ✓ *Комбинация между двата* – употребите на трите думи в отделните паметници, съчетано с анализ на конкретната им семантика в дадения контекст (Львов 1966).

Обект и цели

Обект:

трите лексеми за живот и тяхната семантика в *Учителното евангелие* (УЕ) на Константин Преславски, създадено най-вероятно през 892–893 г.

Цели:

- а) да установи **дали** в разглежданата хомилетична сбирка е налице смислова спецификация на трите лексеми и **как** тя се съотнася с данните от ранната славянска книжнина и с очертаната от изследователите обобщена картина за тяхната дистрибуция в по-широк диахронен план;
- б) да бъде детайлизирана представата за **отношението** на Константин Преславски към наследения от първоучителите превод на Свещеното писание.

Източници

Славянски: *УЕ* (по Тихова 2012 и копия)

S - Синодален препис, ГИМ, Син 262, кр. XI в. или ср. XII в., руски

G - Гилфердингов препис, РНБ, Гильф. 32, 1286 г., сръбски

W - Виенски препис, ÖNB, Cod. Slav. 12, от XIV в., сръбски

H - Хилендарски препис, 385, 1344 г., сръбски

Гръцки:

а) *византийски катени*

C – основен текст в изданието на Cramer 1840–1841

Cs – Cramer, Supplementum 1,2 (повечето паралели посочени от В. Крысько 2017)

var. – византийски катенни ръкописи (обследвани от Д. Котова)

б) *хомилии на Йоан Златоуст* – *Ch* (паралелите са установени от Д. Котова и И.П. Петров по PG)

в) *цитати в непреводни части* - *Nt* (по Nestle, Aland 1996).

Анализ на материала - УЕ

Общо над 70 появи: житиѣ (34 + 1^{var}), животъ (18 + 4^{var}), жизнь (18 + 1^{var})

Три главни семантични групи:

а) *живот като опозиция на смъртта*, често във връзка с божествената твореща сила;

б) *земен живот* – включва различни качествени характеристики на земното съществуване на човека, а също и начин на живот в обществото, определен от дадени правила и норми;

в) *вечен, отвъден, истинен живот*, към който се стремят християните или го получават като награда за своята добродетелност.

Ματεριал УЕ

семантика	ЖНВОТЪ	ЖНЗНЬ	ЖНТНЄ
<i>живот като опозиция на смъртта</i>	ζωή: 1/6a21, 1/6b11, 1/6c1, 30/136d9, 30/136d14 , 30/137b2, 30/137c19, 41/192c1 Ø: 41/192b11, 41/192c1, 51/237c17 αὐτοζωή: самъ ЖНВОТЪ 1/W168c14 ζῶντας ἐργάζομαι ^{CS} : ЖНВОТЪ ТВОРНТН ^S [var. ЖНВОТВОРНТН ^{WGH}] 4/14c13–14		
<i>земен живот, (вкл. праведен, монашески)</i>	βίος: 32/147d11 ^{WG} [var. ЖНТНЄ S] ζωή: 11/60d14, 32/147a21 ^{WGH} [var. ЖНТНЄ S], 32/147b19, 32/147d15, 36/167b19, 36/167c19	ζωή: 20/102b12 ἀπολαύω εὐημερία: ДОВРЖ ЖНЗНЬ НМЪТН 4/18a11–12 Ø: 0/2b9	βίος: 4/17c19; 5/30b21; 6/33d1; 6/33d20; 6/34a5; 22/113d10; 22/113d14; 32/147d11 ^{SH} [var. ЖНВОТЪ ^{WG}]; 32/148c15 ζωή: 11/61a2 ^{CS} ; 32/147a21 [var. ЖНВОТЪ ^{WGH}]; 35/162b6 εὐημερία: ДОВРО ЖНТНЄ 32/147d10 (на земята) Ø: 6/42b4; 16/77c5; 17/87d10; 21/109d1; 21/109d20; 21/110a6; 21/110b10; 22/113b21; 26/128c7; 28/133b16; 47/210c9 ἀγίως βίωω: СВАТОЄ ЖНТНЄ 44/201c11
<i>начин на живот на обществото</i>		πολιτεία: 38/173d9	πολιτεία: 9/55c18; 10/58d19; 10/59b13; 38/173a6 ^{WGH} [err. var. тЪ S]; 38/173a13
<i>вечен, небесен живот</i>	ζωή: 5/23b12, 23/115c20 ^{WG} [var. om. SH], 26/128a4 ^W [var. ЖНЗНЬ SGH]	ζωή: 5/20b6, 5/29d5 ; 9/56b10; 15/76b1 ^{CS} , 20/102c3; 20/105a5; 26/128a4 ^{SGH} [var. ЖНВОТЪ ^W]; 27/130a13; 27/130d7; 35/159d20 ^{WG} [var. om. SH]; 38/181b19; 44/202b5 ; 50/225c16 τό ζήν: 14/73c16 Ø: 37/169a11	διαγωγή: 16/82b8 ^{Ch} διατριβή: 35/162a17 Ø: 49/221a17

Ματεριал УЕ - обобщено

семантика	животЪ	жизнь	житиѣ
<i>живот като опозиция на смъртта</i>	ζωή: 8x αὐτοζωή: 1x ζῶντας ἐργάζομαι: животЪ творити 1x [var. животворити] ∅: 3x		
<i>земен живот, (вкл. праведен, монашески)</i>	βίος: 1x [var. житиѣ] ζωή: 6x [var. житиѣ 1x]	ζωή: 1x ἀπολαύω εὐημερίας: Добрѣ жизнь имѣти 1x ∅: 1x	βίος: 9x [var. животЪ 1x] ζωή: 3x [var. животЪ 1x] εὐημερία: Добро житиѣ 1x ∅: 11x ἅγιος βίος: сватоѣ житиѣ 1x
<i>начин на живот на обществото</i>		πολιτεία: 1x	πολιτεία: 5x
<i>вечен, небесен живот</i>	ζωή: 3x [var. <u>жизнь</u> 1x]	ζωή: 13x [var. животЪ ^w] τό ζήν: 1x ∅: 1x	διαγωγή: 1x διατριβή: 1x ∅: 1x

Материал УЕ - обобщено

ЖИВОТЪ: *живот като опозиция на смъртта*

ЖИЗНЬ: *вечен, небесен живот*

ЖИТИЕ: *земен живот*

Ματεριал SJS

	ЖИВОТЪ	ЖИЗНЬ	ЖИΤΗΚΕ
1.1. животът като опозиция на смъртта ζωή, τὸ ζῆν	Ev Apost Ps Euch	Ev Apost Ps Cloz Supr Bes	
1.2.α човешки живот βίος, ζωή, ἀγωγή	Apost Supr Ps Cant Bes Venc		Supr Ryl Euch SudUst'
1.2.б този, земен живот βίος, διατριβή, ζωή	Ev Ben	Ev Apost Supr Bes SlužSof ^b	Cloz Euch FragZogr Supr Ilj Const [+ Parim. Grig]
1.2.в. образцовият живот на светците (без гр.)			Supr Pochv Naum Ben
1.2.г. начин на живот πολιτεία		Supr Euch	Apost Supr NomUst' Pochv
1.3. вечен живот ζωή	Ev Kij Euch Pochv Cloz	Ev Ryl Supr Euch Can Venc SlužSof ^b Bes	

Още: 2.1. средства за живот, прехрана, претитание - βίος, τροφή; victum Bes Vit Apost; 2.2. богатство - μαμωνᾶς Ev Supr; 3. живо същество, животнино - ζῶον Apost Supr Parim Ps; 4.1. родина - patria Bes; 4.2. местообитание - κατοικία Supr; 5. живототписание - βίος Supr

Тенденции

SJS

УЕ

Синонимия на лексемите в един и същ паметник за едно и също значение

Предпочитание на **една лексема** за дадено значение

*живот като опозиция на смъртта и този земен живот - **ЖИЗНЬ***

*живот като опозиция на смъртта - **НИКОГА** **ЖИЗНЬ***

*вечен живот - **животъ** / **ЖИЗНЬ***

*вечен живот - **само** **ЖИЗНЬ***

Първо слово против арианите – Ap1

Във всички случаи гръцкият корелат е ζωή.

- житиѣ от.
- животъ 2x
- жизнь 5x
- *вечен живот* – 1x *жизнь*
- *живот като опозиция на смъртта* – 6x (4x *жизнь* 1x *животъ*)

Няма ясно лексикално-семантично диференциране в употребата на разглежданите синоними.

Тенденции

Ар1

УЕ

житиѣ от.

жизнь живот като опозиция на смъртта

жизнь този земен живот

животъ / жизнь вечен живот

житиѣ земен живот

животъ живот като опозиция на смъртта - **НИКОГА** **жизнь**

жизнь този земен живот – **МНОГО**
рядко

само **жизнь** вечен живот

ЖИВОТЪ, ЖИЗНЬ, ЖИТИЕ В БИБЛЕЙСКИТЕ ЦИТАТИ В УЕ

Трите думи - общо 20 пъти

ЖИВОТЪ 12x

- а) *живот като опозиция на смъртта* – Пс. 35:10 (41/192c1), Йоан 1:4 (1/6a21, 1/6b11, 1/6c1), Йоан 14:6 (30/136d14), Деяния 17:25 (30/136d9);
- б) *земен живот* – Лука 12:15 (36/167c19), Лука 16:25 (32/147a21^{WGH} [var. житиѣ S], 32/147b19, 32/147d15);
- в) *вечен живот* – Лука 10:25 (23/115c20^{WG} [var. om. SH], Йоан 4:14 (5/23b12).

В Псалтира и Апостола няма разночетения.

В евангелските цитати се пази Кирило-Методиевото четене.

ЖИВОТЪ, ЖИЗНЬ, ЖИТИЕ В БИБЛЕЙСКИТЕ ЦИТАТИ В УЕ

жизнь 7x

Винаги *вечен живот*: Лука 10:25 (35/159d20WG [var. om. SH], 44/202b5 [= Лука 18:18], 23/115c20 WG [var. om. SH]), Йоан 3:15 (26/128a4 [var. животъ W]), Йоан 4:36 (5/29d5), Йоан 5:39 (5/20b6, 38/181b19).

В тези стихове замяна на животъ е документирана само в отделни евангелски паметници от по-късен етап в развоя на текста: *жизнь* Лука 18:18 (Славова 1989), *жизнь* или *житие* Йоан 3:15 (Алексеев и др. 1998; Жикова 2017) и *жизнь*, *житие* или *животънъ* Йоан 4:36 (Алексеев и др. 1998; Люсен 1995; Жикова 2017).

житие 1x

земен живот 1x – Лука 16:25 (32/147a21 S), но *животъ* WGH = ранната евангелска традиция (Люсен 1995; Жикова 2017).

5. Съотношение между синоними и значения

обобщаващи изследвания

(Колесов 1986; Вендина 2007; Петрухина 2015)

SJS, УЕ, Ap1

живот в биологичен и физиологичен аспект

животът

живот като опозиция на смъртта

животът SJS, УЕ, Ap1

жизнь SJS, предпочитано Ap1

живот в социален аспект

житиѐ

земен живот

житиѐ SJS, УЕ

животът SJS, предимно в цит. УЕ

жизнь SJS, по изключение УЕ

духовни стремления на човека; небесен

живот

жизнь

животът

вечен живот

жизнь SJS, доминира в УЕ, 1x Ap1

животът SJS, по изключение в цит. УЕ

житиѐ рядко УЕ, никога за ζωή

ОБОБЩЕНИЯ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ

- 1) В УЕ – относително ясна лексикално-семантична диференциация между преводните корелати на гр. ζωή: *живот като опозиция на смъртта* – *животът, земно битие* – *житиѝ*, *вечен живот* – *жизнь*. В Ар1 – доминира *жизнь*.
- 2) Дистрибуцията на синонимите в УЕ съвпада до голяма степен с очертаната в обобщаващи диахронни изследвания.
- 3) Обвързването на определена семантика с дадена лексема в УЕ е по-последователно прокарано, отколкото в паметниците от SJS.
- 4) Тенденцията в УЕ се спазва по-стриктно извън цитати от Свещеното писание
- 5) Филологически усет на Константин Преславски: разбира контекстовата семантика в изходния език, познава нюансите в значенията на близкородствени думи в приемащия и ги използва съобразно смисъла на посланието.

Благодаря за вниманието!

